

## Kargapazarı Muharebeleri ve Erzurum Savunmasında Seyyar Jandarma Birlikleri

Güray ALPAR (\*)

**Öz:** Devletler geçmişlerine, geleceğini planlamak için ihtiyaç duyarlar. Geleceği planlamak için de tarihi bilmek, araştırmak ve yaşanan olayları iyi anlamak gerekir. I. Dünya Savaşında Erzurum ili ve çevresi büyük bir rol oynamış, ancak bunlar bilgi ve belge eksikliğinden dolayı yeterince anlatılamamıştır. Yeterince ortaya konulamayan hususlardan birisi de, I. Dünya Savaşında Doğu Cephesinde, Rusların Erzurum'a taarruzları esnasında gerçekleşen Kargapazarı Muharebeleri'nde Türk Ordusunun yanında savaşan Seyyar Jandarma Birlikleri'nin destanlaşan mücadeleleridir. Erzurum çevresinde gerçekleşen muharebeler, özellikle de Kargapazarı muharebeleri ve bu muharebelerde Jandarma Birliklerinin rolü ile ilgili çok kısıtlı bilgi ve belge bulunmaktadır. Bu bilgi ve belgelerin araya getirilmesi ve bu konuda araştırma yapmak isteyenlere az da olsa bazı bilgilerin verilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Kargapazarı Dağlarında Erzurum Seyyar Jandarma Taburunun III. Ordu Birlikleriyle omuz omuza verdiği mücadele sonucunda, III. Ordu kuşatılmaktan ve tamamen imha olmaktan kurtulmuştur. Bu kuvvetlerin daha sonra gerçekleştirilen Türk Kurtuluş Savaşında kullanıldığı göz önüne alındığında konunun önemi daha iyi ortaya çıkacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Jandarma, Erzurum, Kargapazarı Muharebeleri, I. Dünya Savaşı, Rus Ordusu.

## The Kargapazarı Battles and Mobile Gendarmerie Units in Erzurum Defence

**Abstract:** Countries are in need of their own past to design their future. Designing the future requires to know and research the history, and well understand the events. City of Erzurum and its` periphery played a very crucial role during World War I, but that was never explained due to the lack of information and documents. One of the incidents, not revealed yet is the epic battle of the Mobile Gendarmerie Units fought alongside the Turkish Army in the Kargapazarı Battles against Russians on the Eastern Front in Erzurum during World War I. There has been a very limited information and documents about the battles around Erzurum, especially the Kargapazarı Battles and the role of Gendarmerie Units. It is required to bring them together and give some information those eager to study on this subject. In Kargapazarı, the 3rd Army was freed from besieged and totally destroyed as a result of the side by side struggle with Erzurum Mobile Gendarmerie Battalion. Considering the fact that these forces survived from destruction, tasked during the Turkish War of Independence, the importance of the Kargapazarı Battle will be well-understood

**Keywords:** Gendarmerie, Erzurum, Kargapazarı Battles, The First World War, Russian Army.

**Makale Geliş Tarihi:**27.07.2017

**Makale Kabul Tarihi:** 15.09.2017

---

\*) Dr.Türk Silahlı Kuvvetleri (e-posta:akadem2010@yahoo.com)

## I. Giriş

Tarih boyunca Erzurum, Anadolu-Kafkasya ve İran arasında önemli bir geçiş bölgesi olmuş ve bölgeye egemen olmak isteyen güçler için Erzurum'u elinde bulundurmamak önemli bir avantaj sağlamıştır. Bu anlamda Erzurum Anadolu'nun da kilidi olarak görülmüş ve Erzurum'dan sonra Anadolu'nun ele geçirilmesi daha kolay olmuştur.(Küçükkuşurlu, 2015:11) Bu gerçek, İngiliz *The Times* gazetesi tarafından da "Erzurum, Türklerin Asya Topraklarının Anahtarıdır." şeklinde vurgulanmıştır.

Anadolu ve Kafkaslar arasında ana yaklaşma istikametleri üzerinde bulunan Erzurum ilinin bu konumu, daha önceki muharebelerde olduğu gibi, I. Dünya Savaşında da Anadolu coğrafyasının kaderini belirlemiştir. I. Dünya Savaşında Erzurum önlerine kadar gelen Rus ordusunun karşısındaki Türk Ordusunun içerisinde, güvenlikten sorumlu bir birim olarak, Jandarma kuvvetleri de yer almış ve bu kuvvetler yapmış oldukları muharebelerde gösterdikleri kahramanlıklarla savaşın seyrini değiştirmişlerdir. Bu makalede; hakkında çok az bilgi bulunan Kargapazarı Muharebeleri ile bu muharebelerde Jandarma Kuvvetlerinin rolü, literatür taraması yanında, alanda yapılan araştırmalar ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

## II. Jandarma'nın I. Dünya Savaşı Öncesi Durumu

Osmanlı'da Jandarma Teşkilatı 1839 yılında kurulmuştur. 1900'lü yıllara gelindiğinde duyulan güvenlik ve savunma ihtiyacı nedeniyle Jandarma Kuvvetleri yeniden düzenlenmiştir. 1903 yılında her vilayette, o vilayetin adıyla jandarma alayları oluşturulmuş, bazı vilayetlerde ise seyyar jandarma taburları kurulmuştur.(Türkmen, 2003: 79) Yapılan bu düzenlemelere rağmen asayiş ve güvenlik yeterince sağlanamayınca, 1909 yılında ilave seyyar jandarma taburları teşkil edilmiştir.(Alyot, 2008: 272)

1912 yılında yayımlanan "Seyyar Jandarma Taburlarının Teşkilatı ile Görevleri ve Harekâtı Hakkındaki Nizamname" ile Balkanlarda beş seyyar jandarma komando taburu, çeteleri takip ve yakalamak amacıyla görevlendirilmiştir. Bu taburlar kuruldukları ilin jandarma alayına bağlanmıştır. Bu tarihte seyyar jandarma alay sayısı ise on civarındadır. Daha sonra ihtiyaç üzerine Seyyar Jandarma Tümenleri de oluşturulmuştur.

I. Dünya Savaşı başlamadan önce, Anadolu'da mevcut Jandarma Birliklerine ilaveten asayişten sorumlu seyyar jandarma taburları da teşkil edilmiştir.(Koparan, 2007) I. Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte hem sahra jandarması görevi yaparak orduya yardımcı olmak, hem de düşmanla savaşmak üzere jandarma birliklerinden seçilen askerlerle ilave seyyar jandarma birlikleri oluşturulmuştur. 1915 yılında Bölge Müfettişliklerine bağlı 22 alay ile 14 bağımsız tabur teşkil edilmiştir. Bunun yanında; Hicaz ve Yemen Alayları ile Medine ve Asir Taburları da bağımsız olarak kurulmuştur.(J.G.K.T. I, 2002: 186-188)

I. Dünya Savaşı öncesi 21 Temmuz 1914 tarihinde ilan edilen seferberlik gereğince jandarma birlikleri sabit ve seyyar jandarma birlikleri olmak üzere ikiye ayrılmış,

Jandarma birliklerini diğer birliklerden ayırmak için kollarına kırmızı şerit takılmıştır.(G.ATASE arşivi) Birinci Dünya Savaşı başlayınca bu birlikler çeşitli cephelerde düşmanla savaşmak üzere gönderilmiştir.

I. Dünya Savaşı esnasında Ermeni çeteler Türk Ordusunun ikmal yollarını tehdit ettiklerinden jandarma birliklerine önemli görevler düşmekteydi.(Eyüboğlu, 2009: 65-66) Seyyar Jandarma Birlikleri, bir taraftan eşkıyalık hareketlerini önlemeye çalışırken, diğer taraftan ülkeyi ele geçirmeye çalışan kuvvetlere karşı Kafkaslar, Doğu Anadolu, Çanakkale, Suriye ve Irak cephelerinde savaşmıştır.(Açıkmeşe, 1993:101,316) Bu birliklerin en önemlileri; Azerbaycan'a giren Van Seyyar Jandarma Tümeni, Suriye ve Filistin'de savaşan Seyyar Jandarma Tümenleri ile Çanakkale'de düşmanın takviyeli tümenlerini tek başına makinalı tüfeklerle durdurmayı başaran Bursa ve Gelibolu Seyyar Jandarma Taburlarıdır.(Alpar, 2013:79-106) Kurulan bu Jandarma birimleri arasında önemli olanlardan birisi de Erzurumlu Yüzbaşı Kazım (YURDALAN)\* komutasındaki Erzurum Seyyar Jandarma Taburudur. Bu Jandarma Taburu, I. Dünya Savaşında Erzurum'u ele geçirmek üzere taarruz eden Rus Ordusunu Kargapazarı Dağlarında oyalayarak, Türk III. Ordu birliklerine zaman kazandırmış ve imha olmadan geri çekilmesini sağlamıştır.

### **III. Jandarmanın I. Dünya Savaşında Erzurum Savunmasındaki Rolü**

I. Dünya Savaşı öncesinde seferberlik ilanına kadar Erzurum Kalesi'ne tek bir kazma dahi vurulmamıştır. Savaş öncesi kalenin güçlendirilmesi maksadıyla Kale

---

\*Kargapazarı Dağlarında ordu birlikleriyle birlikte kahramanlık destanları yazan Erzurum Seyyar Jandarma Taburunun başında, Erzurumlu Yüzbaşı Kazım Yurdalan (1881-1962) bulunuyordu. Harp Okulundan 1902 yılında piyade teğmen olarak mezun olmuş, 1905-1907 yılları arasında Erzurum isyanında görev almıştır. İkinci Meşrutiyetin ilanı ile 27 Şubat 1909 tarihinde "Jandarma" sınıfına geçerek Muş iline jandarma bölük komutanı olarak atanmış ve burada Ermeni çeteleri ile başarılı bir şekilde mücadele etmiştir. 8 Ağustos 1913 tarihinde Erzurum'a Seyyar Jandarma Tabur Komutanı olarak atanmıştır. Kargapazarı Muharebelerinde Rusların geciktirilmesinde en fazla emeği geçen komutanlardan birisidir. 1945-1949 yılları arasında Erzurum'da Belediye Başkanlığı da yapmış ve ismi daha sonra Erzurum'da bir mahalleye verilmiştir. 21 Aralık 1916 tarihinde Trabzon Jandarma Alay Komutanlığına vekâleten atanmış ve burada Pontus Rumları'na karşı mücadele vermiştir. Mondros Mütarekesi imzalanınca Trabzon'da Milli bir cemiyetin kurulmasına katkıda bulunmuş ve hakkında işlem başlatılması üzerine binbaşılıktan emekliliğini isteyerek Erzurum Kongresi'nin hazırlanmasına katkıda bulunmuştur. Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in Kongre Üyesi olması için istifa eden ve yerini onlara bırakan iki kişiden birisidir. Sonradan kongreye Tortum üyesi olarak katılmıştır. Kongrede alınan kararların milli amaçlar doğrultusunda şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Mustafa Kemal'e fahri hemşerilik veren ve yol masraflarını karşılamak üzere para bulan da Kazım Yurdalan'dır. Millet Meclisi açılınca yeniden askerliğe dönmüş ve Karsa ilk giren birliklerin başında yer almıştır. Elviye-i Selase'nin (Kars-Ardahan-Batum) anavatana katılmasından sonra bu bölgelerdeki jandarma teşkilatlarını kurmakla görevlendirilmiştir. Gümrü Jandarma Bölge Komutanlığı yapmış ve başarılarından dolayı Büyük Millet Meclisi tarafından yarbaylığa yükseltilmiştir. Hayatı boyunca Ermeni Çeteleriyle mücadele etmiş ve bu yüzden 1935 yılında kendisine Kars'ta başarısız bir suikast düzenlenmiştir.

Komutanlığına Albay Alaattin atanmış ve Bitlis, Elazığ ve Diyarbakır Seyyar Jandarma Alayları ile Bayburt, Gümüşhane ve Karahisar Seyyar Jandarma Komando Taburları kale komutanının emrine verilerek civardaki tabyalara yerleştirilmiştir. Ancak I. Dünya Savaşı başlayınca bu birlikler muharebelerde görevlendirilmiştir.(Kocagüney, 2015:113)

Rus Ordusunun Anadolu'yu işgale başladığı 1 Kasım 1914 tarihinden itibaren Erzurum Müstahkem Mevkiinin bir Rus taarruzuna karşı şiddetle savunulması kararı alınmıştır.(BDHKC, 1993:72) Bu dönemde Rus birliklerine karşı "Jandarma'nın Seferberlik Emriyle" IX. Kolordu bölgesinde sekiz Seyyar Jandarma Taburu kurulmuştur. Mirliva (Tuğgeneral) Ahmet Fevzi Paşa'nın komuta ettiği bu taburların başlıcaları, Erzurum Seyyar Jandarma Taburu, Beyazıt Seyyar Jandarma Taburu ve Bayburt Seyyar Jandarma Taburlarıdır. Bunlar daha sonra Erzurum Seyyar Jandarma Tümeni adıyla birleştirilse de(BDHKC, 1993:82), 10 Ekim 1914 tarihinde tekrar lağvedilerek bağımsız seyyar jandarma taburları olarak düzenlenmiştir. Bu birliklerin görevi, seferberlik planlarına göre Rusların ilerleme istikametleri ile yardım alacakları hatları kapatmak olarak belirlenmiştir.(J.G.K.T. II, 2002:47)

Bundan sonra 27 Eylül 1914 tarihinde muhafız kuvveti olarak ilave jandarma taburları da Erzurum'a getirilmiştir. Ancak daha sonra Van Valiliğinin isteği üzerine, Erzurum'daki Harput, Diyarbakır, Bitlis Seyyar Jandarma Taburları III. Ordu Komutanlığınca er takviyesi yapılarak Van'a gönderilmiştir. Bu Jandarma birlikleri sadece Ruslarla değil Ermeni çetelerle de mücadele etmiştir.

#### IV. Rusların Erzurum'a Taarruz Planı

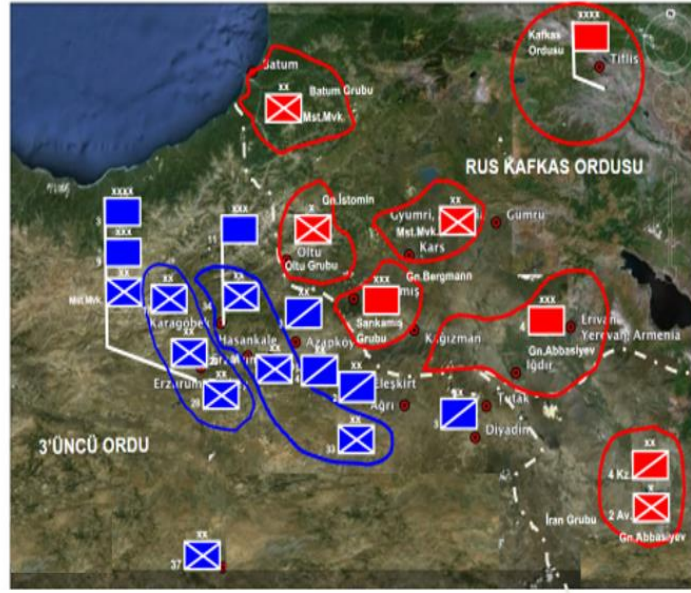
22 Aralık 1914-15 Ocak 1915 tarihleri arasında yapılan Sarıkamış Muharebelerinde III. Ordunun yenilgisi üzerine, ilerleyen Rus Ordusuna karşı Erzurum'un savunması için ancak 30.000 kişilik bir kuvvet toplanabilmiştir.(Allen- Muratoff, 1966) Buna rağmen Erzurum ve 50 kilometre civarı 700'e yakın topla tahkim ve takviye edilmiştir.

Sarıkamış yenilgisinden sonra Türk Ordusu Azap mevziine çekilmiş, Nisan 1915 sonlarında Rus Ordusu, Erzurum'u ele geçirmek amacıyla, Tortum ve Malazgirt bölgelerinden taarruza geçmiştir. Cereyan eden I. (27 Nisan-12 Mayıs 1915) ve II. (10-12 Haziran 1915) Tortum Muharebelerinde Türk Ordusu başarılı bir savunma yapmış, ancak güneyde Malazgirt bölgesindeki Rus taarruzlarını durduramamıştır. 1915 yılı sonunda III. Türk Ordusu güneyde oldukça büyük bir araziyi kaybederek Van Gölü batısı (Ahlat)-Azap-Tortum hattına çekilmek zorunda kalmıştır.

Türklerin takviye almasına fırsat vermeden Türk cephesini yararak Erzurum'u ele geçirmek isteyen Ruslar, 11 Ocak 1916'da Köprüköy-Erzurum yönünde taarruza geçmiştir. 11-15 Ocak 1916 tarihlerinde beş gün devam eden Azap Muharebesinde, X. Kolordu'dan beş taburla takviye edilmesine rağmen, XI. Kolordu bitkin bir halde geri çekilmiştir. Türk birliklerinin zamanında geri çekilmesi üzerine Rusların manevrası tamamlanamamıştır. Ruslar daha sonra Erzurum'a hazırlıklı bir taarruz için çalışmalarına başlamış, Rus Ordusu Komutanı General Yudenic'in, cephenin Türkler tarafından

takviyesinden önce, taarruzun başlaması ısrarları sonucunda bu süreç hızlanmıştır. (1916 yılı başında Kafkas Cephesi'nde genel durum için bkz. Kroki-1)

Savaşta; Rus orduları **\*\*başkomutanı General Nikolay Yudenic, Osmanlı III. Ordusunun komutanı ise Mahmut Kamil Paşa'dır.\*\***



**Kroki 1:** (Genkur ATASE Başkanlığı)

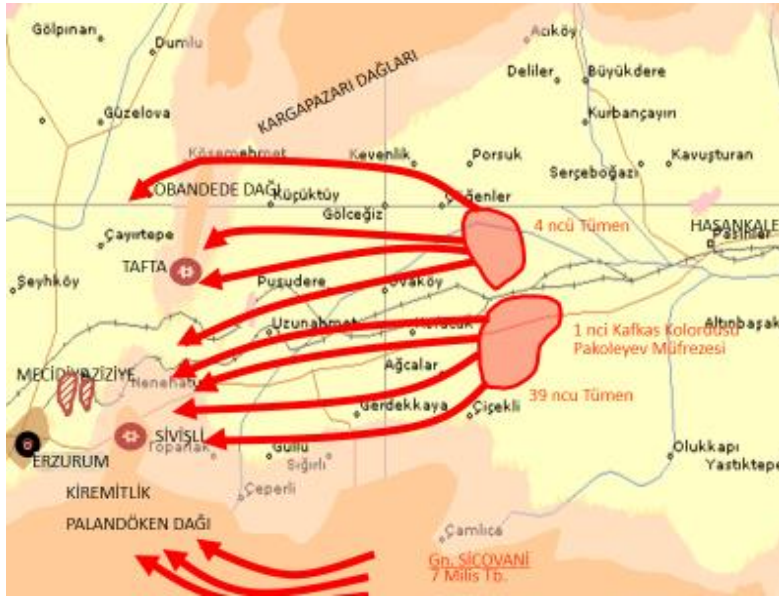
Kargapazarı Dağı'nın henüz tutulmamış olduğunu öğrenen General Yudenic, Kafkas ordusunun Erzurum'a taarruz etmesi için Grandük Nikola Nikolayevic'i ikna etmiş ve 22 Ocak 1916'da I. Kafkas Kolordusuna Kargapazarı Dağı'nın ele geçirilmesi emrini vermiştir.(BDHKC II, 1993:62)

Rus taarruz planı şöyledir: Erzurum Müstahkem mevki bir kısım kuvvetle cepheden tespit edilecek, asıl kuvvetlerle Gürcü Boğazı ve batısından kuşatıcı taarruza geçilecek ve bu sırada Kargapazarı Dağı ve güneyi yamaçlarından mevziin tahkimat ve derinlik bakımından en zayıf kesimi, Çobandede-Tafta Tabya arasından yarılacak, ardından Erzurum Ovasına inilerek III. Türk Ordusunun çekilme yollarının kesilmesi ve Erzurum'un ele geçirilmesi sağlanacaktır.(BDHKC II, 1993:67) (Erzurum Müstahkem Mevki için bkz. Kroki-2)

---

**\*\***1880 yılında Halep'te doğmuş 1922 yılında sağlık sebebi ile ordudan ayrılmış ve aynı yıl İstanbul'da vefat etmiştir. 1914 yılında II. Ordu, 1915 yılında III. Ordu Komutanlığına atanmış yaklaşık bir yıl süre ile bu ordunun komutanı olarak görev yapmıştır. (HAYY, 1968:27)

Rusların planı bazı faraziyelere dayanıyordu. Öncelikle Erzurum'un Ruslar tarafından ele geçirilmesinde en kuvvetli mevzii olan Çobandede'nin düşmesi halinde cephenin yarılacağı biliniyordu. Ayrıca arabaların hareketine uygun olmasından dolayı Gürcü Boğazının, Kargapazarı üzerinden aşılarak ele geçirilmesi halinde, bölgedeki diğer mevzilerin de düşebileceği değerlendirilmiştir.(akmak, 2005:141)



**Kroki 2:** (Genkur. ATASE Başkanlığı)

Gerçekte Rusların kuvvetle savunulan Erzurum Müstahkem mevkilerine doğrudan taarruz etmek gibi bir niyetleri yoktur. Cephenin zayıf tarafından geçerek ovaya inmeyi düşünüyorlardı. Plan başarılı olduğunda zaten müstahkem mevkiler kuşatılacak ve kendiliğinden düşmüş olacaktır. Doğudan Erzurum'a gelen iki ana istikametten birisi Tortum, diğerisi ise Pasinler istikametidir. Rus General Yudenit tarihini iyi incelemiş ve Pasinler istikametinden taarruzların Erzurum civarındaki kuvvetli savunma nedeniyle güçlükle ilerlediğini ve başarı şansının düşük olduğu sonucuna varmıştır. Bu nedenle dikkatini Türklerin Erzurum Savunma planına dâhil etmediği Kargapazarı Dağlarına evirmiştir. Planı, Pasinler istikametinden gelen birliklerinin bir kısmını ve topçu birlikleri ile Kargapazarı Dağlarını aşmak ve Tortum'dan gelen istikameti kuvvetlendirmek suretiyle Dumlu zerinden Erzurum'daki Türk Ordusunun gerisine düşerek buradaki Türk III. Ordusunu tamamen kuşatmaktır.

Yudenit'in planında yarma yapılacak yer olarak Kargapazarı dağları seçilmiştir. Yarmayı yapmak için IV. Kafkas Piyade Tümeni belirlenmiştir.(Kocagüney, 2015:148) Tmende Rusların yanında Ermeni ve Gürcü askerler de mevcuttur ve komuta kademesinde Ruslarla beraber Ukraynalılar da vardır. Bu tümen Kargapazarı'nda yaklaşık beş millik genişlikte bir cephe boyunca hareket edecektir. IV. Kafkas Piyade

Tümeni; Kargapazarı Dağı ve güney yamaçlarından, Çobandede ile Tafta Tabya arasındaki Tufanç (Tufane) istikametinden taarruzla Türk mevziini yarma görevi almıştır.(BDHKC, 1993:68)

Çanakkale'deki Türk birlikleri 1915 yılının Kasım ayında serbest kalmıştır. Rus karargâhı, bunların üç ay içinde Erzurum'a ulaşabilecekleri ve 1916 Nisan-Mayıs ayında taarruz edebilecek seviyeye gelebileceklerini değerlendirmiştir. Bu nedenle Rusların 15 Ocak tarihine kadar Türklerin III. Ordusuna bir darbe vurması düşünülmüştür.(Allen- Muratoff, 1966:301) Bunun için dirayetli bir kurmay heyeti çalışmaya başlamış; ihtiyaç duyulan cephane, silah ve teçhizat tamamlanmıştır. Bu kapsamda her askere kürk ceket, pamuklu veya yünlü astarlı pantolon, çizmelerin üstüne geçirilen keçe çizmeler, kalın gömlekler, kışlık eldivenler ve kafayı iyice saran kürk başlıklar ve cep sobaları verilmiştir. Böylece Türk askerlerinin soğuktan titrediği ölümcül soğuklarda Rus askerlerinin herhangi bir sıkıntı çekmemesi sağlanmıştır.(Allen- Muratoff, 1966:318/ Doğanay, 1988:67)

Diğer taraftan, Rus Ordusu; Kazak Keşif kolları ve Ermeni ajanlarının yanında Kafkas Harbinde ilk defa kullanılan Sibiry Hava Filosuna ait 20 tayyare ile keşif ve gözetleme yapmışlar ve bölgedeki durum hakkında bilgi sahibi olmuşlardır.

#### **V. Kargapazarı'nın Durumu ve Yapılan Hazırlıklar**

Kargapazarı Dağları, Doğu Anadolu bölgesinde yer alan volkanik bir dağ olup Palandöken Dağlarının hemen karşısındadır. Erzurum ili merkezinden Pasinler ilçesine doğru uzanmaktadır. Üzerinde geniş yaylalar ve bol su kaynağı bulunur. En yüksek noktası 3132 metre ile Erzurum Pasinler ilçesi Kevenlik köyü sınırları içerisinde. Özellikle kış mevsiminde, dünya üzerinde en kötü hava şartlarına sahip yerlerden birisi olarak, amansız ve dayanılmaz tipilerin olduğu bir bölgedir.(Doğanay, 1988:67)

Rusların taarruzu öncesi Türk birliklerinin oldukça fazla eksiği vardır. 29'uncu Piyade Tümen Komutanı; asıl savunma mevziinin tahkimat ve tesisat bakımından çok eksik olduğunu, bunları tamamlamanın günler alacağını, kazma, kürek, çadır ve diğer malzemeye şiddetle ihtiyaç olduğunu, bu durumda askerin muharebeye girmeden yıpranacağını, muharip mevcudu 2000 kadar olan tümenin, hem Kargapazarı Dağı gibi çok yüksek yerleri asıl mevzi olarak işgal, hem de muharebe ileri karakolları tesisi ile yeterli ihtiyat ayırmasının olanaksızlığını, yokluk içindeki askeri, karlı tepelere dağıtarak açıkta bırakmanın her gün yüzlerce zayıat verilmesine ve muharebe gücünün büsbütün azalmasına neden olacağını üst makamlara iletmiştir.

29'uncu Piyade Tümeni Komutanı; Kargapazarı Dağı güney yamaçlarını şimdilik muharebe ileri karakolu olarak tutmayı, tümenin bütün gücü ile Kösemehmet Gediği kuzeyindeki asıl savunma mevziini tahkim etmesini, birliklerin takviye olarak güçlenmesinden sonra Kargapazarı'nın da asıl mevzi olarak tutulmasını önermiştir.(BDHKC, 1993:63) Kargapazarı'na ancak 24 Ocak günü birlik çıkarıldığı göz önüne alındığında, bu bölge kuvvet yetersizliği nedeniyle başlangıçta boş bırakılmıştır.

Türkler başlangıçta Kargapazarı'na yönelik bir tahkimat girişiminde bulunmamış, yalnız savunma hattı olarak Kargapazarı'nın batı yamaçlarını dikkate almıştır. Bu nedenle sadece Karagöbek civarında toprak tahkimat vardır.(BDHKC, 1993:56) İlk Savunma Hattı olarak Palandöken-Güllü Dağ-Höyükler-Dolangez Tabyası-2133 Rakımlı Güllüktepe -Toylar Yaylası-Küçüktoy Köyü kuzeyi batısındaki Kale-Kargapazarı batı yamacındaki Taşlı Güney Tepeleri ile Çatal Deresi güney sırtları seçilmiştir.(BDHKC, 1993:55/ İlter, 2007:79)

29'uncu Tümenin sorumluluk bölgesindeki Kargapazarı İleri Karakol (Toykomu-Kargapazarı tepeleri hattı arası mevzi kısmı) Komutanlığına Kurmay Binbaşı Kemal atanmıştır. Dolangez - 2133 Rakımlı Güllüktepe - Toylar Yaylası - Kargapazarı savunma hattı üzerinde tahkimata ise: Yüzbaşı Kazım (YURDALAN) komutasındaki Erzurum Seyyar Jandarma Taburu, 49'uncu Piyade Alayı I. Taburu, 108'inci Piyade Alayı ve mücahit taburlarından 412 mevcutlu II. Tabur ve bir mitralyöz ile bir dağ bataryası tahsis edilmiştir.(G.ATASE arşivi) Kargapazarı Dağlarındaki Türk Kuvvetleri iki taburdan biraz fazla ve sayıları 930 civarındadır.(Kocagüney, 2015:147)

#### VI. Kargapazarı Muharebeleri

Kargapazarı'ndaki çatışmalar; General Yudenich emrindeki, General Vorobyev komutasındaki Rus IV. Kafkas Piyade Tümeni ile Yarbay Kemal Bey komutasındaki Erzurum Seyyar Jandarma Taburu ile 49'uncu Piyade alayı I. taburu, bir makinalı tüfek bölüğü ve bir dağ bataryasından oluşan "Kargapazarı Müfrezesi" arasında cereyan etmiştir. 24 Ocak 1916 tarihinde başlayan çatışmalar 12 Şubat 1916 tarihinde sona ermiştir.

Türkler, başlangıçta Kargapazarı Dağlarını, kış mevsiminde aşılması güç bir engel olarak gördüklerinden, savunmayı düşünmemişlerdir. O dönemde Kargapazarı dağları üzerinde sadece bölgedekilerin bildiği küçük bir patika vardır. Ruslar ise uçakları kullanarak yaptıkları keşiflerden ve bölgedeki Ermeni ajanlarının verdiği raporlardan Kargapazarı dağlarının savunulmadığını anlamıştır.(Allen- Muratoff, 1966:319)

22 Ocak 1916 tarihinde Yudenich, General Vorobyev emrindeki IV. Kafkas Piyade Tümenine Kargapazarı Dağlarını kontrol altına alma emrini vermiş ancak bilinmeyen bir nedenle bunu 24 Ocak tarihine ertelemiştir. Genel taarruzun yaklaştığı son günlerde General Yudenich oldukça sinirli ve gergindir. Bunun başlıca nedeni ortalıkta dolaşan Erzurum'a takviye kuvvetlerin geldiği söylentileridir.(Maslovski, 2010:275) Ancak Çanakkale'de serbest kalan Türk tümenlerinin, yetersiz demiryolu ağı nedeniyle, bölgeye gelmelerinin gecikmesi nedeniyle III. Ordu ciddi bir takviye alamamıştır.

Bu esnada, başlangıçta savunma planlanmamasına rağmen, bir Türk taburunun Kargapazarı Dağlarına yerleşmek üzere batıdan yürüyüşe geçtiği görülmüştür. Türk Ordusu Rus planını fark ederek Kargapazarı'nı takviye amacıyla 150'şer mevcutlu iki piyade bölüğünü Pertek'ten Kargapazarı'na çıkarmış, 300 kadar süvariye ise Kargapazarı'ndan Pertek Köyü'ne indirmiştir.(G.ATASE arşivi)Bu tarihlerde Erzurum Uzunahmet tabyasında topçu subayı olarak görev yapan Vehbi Kocagüney'in hatıratında; Kargapazarı'ndaki ileri karakol olarak belirtilen hat ve birliklerle ilgili



olarak, “Güllüktepe, 2301 yaylanın gediği, 2576 Rakımlı Tepe Mahoğlu hattındaki Kargapazarı birlikleri, Kötek Hudut taburu, Erzurum Seyyar Jandarma taburu, 85’inci Alaydan toplam 930 er” (Kocagüney, 2015:147) şeklinde belirtmektedir. Bu ifadelerdeki birlik isimlerinin bir kısmının Genelkurmay ATASE Arşivinde yer alan bilgilerle örtüştüğü görülmektedir.

Diğer taraftan aynı olaya ilişkin olarak XI. Kolordu Komutanlığı tarafından gönderilen bir rapor şu şekildedir:

“Dolangez-Güllüktepe-Toylar yaylası-Kargapazarı savunma hattı üzerinde tahkimat yapılmasına ve aşağıda belirtilen kuvvetler tarafından işgaline sabah başlanmıştır. Bu maksatla Kurmay Binbaşı Kemal Bey komutasında; Erzurum Seyyar Jandarma Taburuyla, 49’uncu Piyade Alayı birinci Tabur, 108’inci Piyade Alay ve mücahit taburlarından 412 mevcutlu ikinci tabur ve bir makineli tüfek, bir dağ bataryası tahsis edilmiş ve harekete geçirilmiştir.”(BDHK, 24.01.1916)

Bu sırada Türk Ordusunun yapmış olduğu bir hatadan bahsedilebilir. III. Ordu Komutanı, Rusların Kargapazarı dağı üzerinden bir taarruza geçmeleri ihtimaline karşı, Erzurum Müstahkem mevki gerisine açılan en kestirme istikamette bulunan Kösemehmet gediği ve kuzeyindeki tepeler hattına derinlik vermek için Kargapazarı dağı güney eteklerindeki Küçük Toydan itibaren, Güllük Tepe, Toylar Yaylası, Kargapazarı dağı hattının doğuya karşı ivedilikle işgal ve tahkimini emretmiş olmasına rağmen, geç kalınarak bu hattın tahkimine ancak 24 Ocak 1916 tarihinde başlanabilmektedir.(BDHKC, 1993:62)

24 Ocak 1916’da Rus IV. Kafkas Piyade Tümeni, Kargapazarı’nda bulunan Türk ileri karakollarıyla muharebeye tutuşmuş ancak Türk birliklerinin yoğun direnişiyle karşılaşmıştır. 26 Ocak 1916 tarihinde bölgedeki Türk Birlikleri tarafından çekilen bir raporda(BDHK, 26.01.1916), birliklerin sebatla savunmalarına devam ettiği belirtilmiştir. Ancak ilerleyen günlerde Rusların topları Kargapazarı Dağlarından kuzeye geçirmeye çalıştığı görüldüğünde, Türk Birlikleri arasında büyük bir şaşkınlık meydana gelmiştir. Vehbi Kocagüney anılarında bu olayı şu şekilde anlatmıştır:

“31 Ocak günü hava güneşsiz fakat sisliydi. Sabah raporuna esas olacak değişiklikleri ararken erken saatlerde Ruslarda bir hareket tespit edildi. Haykurttan, Hacılarçayırı ve Hacılarderesi boyunca bir haftadan beri büyük emeklerle açıldığı anlaşılan bir yoldan içinde piyadenin yardımıyla halatlarla çekilen ve taşınan topların da olduğu (Topların çoğu halatlarla ve piyadenin yardımıyla parça parça çekilerek) bir alay ilerlemekteydi.”(Kocagüney, 2015:148-150)

Türk Birliklerinin direnmesine rağmen üstün Rus birlikleri Türk birliklerini geri atarak Kargapazarı dağı zirvesini ele geçirmiştir.(Kocagüney, 2015:70) Bununla birlikte geriye çekilen birlikler, dağın batı yamaçlarında tutunarak savunmasına devam etmiştir. Rus kaynaklarına göre, bu tarihte bile Türk Karargâhı, tıpkı Türk Ordusunda

görev yapan Alman subayların anlayamadığı gibi, Kargapazarı dağlarının önemini tam olarak anlamamıştır.(Allen- Muratoff, 1966:321)

IV. Rus Kafkas Tümeninin birlikleri Türk birliklerini geri püskürterek Mahoğlu'nun önemli mevzilerine yerleşmiştir. Kargapazarı müfrezesi ve 31'üncü Tümenin ileri sürdüğü taburlar defalarca karşı taarruza kalkmışlarsa da, Rusları Kargapazarı'ndan atamamışlardır. Bu taarruzlar esnasında 350 kadar subay ve er şehit olmuştur. Donarak ölenler ve yaralananlara dair bir bilgi olmayıp bunlar ilave edildiğinde kayıpların çok daha fazla olduğu düşünülmektedir

Türk birlikleri yine de o zorlu koşullarda direnmiştir. 11 Şubattan bir hafta önce Rus birlikleri Kargapazarı yaylasını ele geçirmiş ve bu tarihten itibaren Kargapazarı'nın yüksek tepeleri üzerinde Ruslar, Mahoğlu'nun batısındaki daha alçak yamaçlarda ise Türkler mevzilenmiştir. 10 Şubat günü yapılan muharebelerde Rus IV. Kafkas Piyade Tümeni saat 04.30'da ileri kısımları ile Kargapazarı dağının batı yamaçlarındaki sırtları ele geçirmiştir.(BDHKC, 1993:86) Böyle bir ortamda, asıl taarruzun gerçekleştiği ve Rus tümeninin tamamını bölgede toplandığı 11 Şubat 2016 tarihine kadar beklenilmiştir.

Rus General 8 Şubat 1916 tarihinde planın son durumunu görüşmek üzere komutanlarını yemeğe davet etmiş ve yemekte 10 Şubatta taarruza geçilmesi talimatını vermiştir. Ancak bazı komutanlar eksikliklerinin olduğunu söyleyince taarruz tarihi 11 Şubat olarak değiştirilmiştir.

Planlandığı şekilde 11 Şubat 1916 günü öğleden sonra saat 14.00 sıralarında Rus topçularının yoğun ateşi ile bütün istikametlerden Erzurum'a yönelik Rus genel taarruzu başlamıştır. Ne garip bir tecellidir ki, en çabuk neticeyi alan birlikler Rusların Türkistan Alayları olmuştur.12 Şubat 1916 Günü Yapılan Muharebelerde IV. Kafkas Piyade Tümeni birlikleri, Kargapazarı güney eteklerindeki Küçük Toy, Güllüktepe, Yaylanın Gediği ve kuzeyi hattını ele geçirmiştir. Bu hattaki Erzurum Jandarma Taburu, 87'nci Piyade Alayının I. Taburu ile Kötek Hudut Taburu, Kösemehmet Gediği kuzeyindeki Sarp Tepe civarına, 108'inci Piyade Alayı da X. Kolordu bölgesine çekilmiştir.(BDHKC, 1993:95)

Ruslar Kargapazarı Dağlarına yönelik asıl taarruzu 12 Şubat tarihinde gerçekleştirmiştir. 12 Şubat günü hazırlıklarını tamamlayan Rus tümeni dört dağ bataryasının ateş desteği altında üç koldan taarruza geçerek Tayfa, Hınıs ve Tufanç köylerine doğru kuzeydeki ovaya inmiştir. Böylelikle Türk Cephesi kuzeyden yarılmış ve Ruslar Gürcüboğazı'na inerek buradaki kuvvetleri ile birleşmiştir.

Rus askerlerinin de iyi giyimine rağmen yüzlercesinin soğuktan donduğu görülüyordu. Bu nedenle harekât yavaşlasa da 12 Şubat gecesi Yudenic, Erzurum'a yönelik taarruzun neticelerinden memnundur. Türkler ise hala ortaya çıkan tehlikeli durumun yeterince farkına varmamış görünüyorlardı. Bu anlaşılınca Türk birliklerinde kuvvetli bir direniş başlamış ve Türkler savaşarak geri çekilmişlerdir.

Rus tümeni hem Kargapazarı dağlarının zor tabiat şartlarından kurtulmak ve hem de vaktinde ovaya inip Gürcüboğazı'nın arkasına gelebilmek için büyük bir gayret göstermiş ve dağlardan aşağı adeta yuvarlanarak inmiştir. Toplar da dağlardan aşağı kızakla parça parça çekilerek indirilmiştir. Ruslar Kargapazarı'nı aşıp kuzeydeki ovaya ulaştınca artık Türk III. Ordusunun da Erzurum'da kalması imkânsız hale gelmiştir. 15-16 Şubat gecesi sabaha kadar şiddetli çatışmalar devam etmiştir. 12 Şubatta, X. Kolordu Karagöbek'teki cephaneyi havaya uçurarak Hınıs'ın doğusu-Tafta'nın kuzeyi hattına çekilmiştir.

Kargapazarı muharebesinin, Rusların başarıyla uyguladığı kendi 'Sarıkamış Harekâtı' olduğu söylenebilir. Türk Karargâhındaki Alman danışmanları, Kargapazarı Dağlarının şiddetli kış koşulları nedeniyle, geçilmesinin imkânsız yakın olduğunu değerlendirdiğinden Türkler başlangıçta bu kritik noktaya herhangi bir birlik yerleştirmemişlerdir. Rus ordusu ise bu açığı iyi değerlendirmiş ve zorlu dağ harekâtı ile kuzeyden cepheyi yararak geri hatlara sızmayı başarmıştır.

Aslında böyle bir taarruzun kış şartlarında Kargapazarında gerçekleştirilmesi imkânsız gibi görünüyordu. Bu durumun gerçekleşebileceği emareleri görülünce Kargapazarı Müfrezesi kurulmuştur. Bu süre içerisinde, zaten kötü donatılmış, Kargapazarı Müfrezesi uzun süre hiçbir iase ikmal alamamış, ancak yine de karşısında kat kat üstün Rusların her bakımdan iyi kıyafete, iyi beslenen, daha iyi ve modern silahlara sahip kuvvetlerine karşı dondurucu soğuklarda günlerce direnmiştir.

Ruslar çatışmalardan ve soğuktan ziyat veren taburları değiştirmişler ve böylelikle taarruzlarını aksaksız olarak sürdürmüşlerdir. Askerleri için bu dağın soğuşuna dayanıklı çadırlar getirmiş ve değiştirilmeyen taburlarını bu çadırlar içinde barındırmışlardır. Türk askerlerinin ise böyle bir imkânı olmamıştır. Türk birlikleri açık siperlerde korunmasız olarak savaşmışlardır. X. Kolordu, Kargapazarı Dağı'na birlik çıkarmışsa da, hayvan çıkaramadığından buradaki birliğine yiyecek ve yakacak gönderememiş, yiyecek ve yakacak yetersizliğinden buradaki birlik mevcudunun yarısını kaybetmiştir.(BDHKC, 1993:61)

Türkler Laleli'den Uzunahmet'e yol açmada ve Sultanmurat tepesindeki askerlerine yiyecek ve yakacak yetiştirmekte bile zorluk çekmişken, tümen çapında koca bir Rus Birliği, Kargapazarı'nın neredeyse dört metreyi bulan karla kaplı dik, sarp ve kayalık yamaçlarını tırmanıp çıkmayı başarmıştır.

Ruslar gerçekten zor bir işi başarmıştır. Bölgede görev yapmış Vehbi Kocagüney, "Erzurum Kalesi ve Savaşları" isimli kitabındaki anılarında, Rusları da takdir ederek şu şekilde anlatmıştır:

"Karşımızdaki ordunun bu zorlu mücadelesini ve bu dayanışmasını büyük küçük herkes takdir etti. Ben inanıyorum ki, Kargapazarı'nda savaşan askerler birbirine çok kızgınlıkla saldırdılar, hırs ve öç ile döğüştiler. Fakat birbirlerine acıdılar ve takdir ettiler. Birbirlerinin kahramanlıklarına saygı gösterdiler. Çünkü ikisinin de bir düşmanı vardı: Amansız tipiler.

Vazife aşkı karşımızdakini Kargapazarı'na çıkarmış ve ona gereken kuvveti vermişti. Yudenîç hattımızı ve ordumuzu kuzeyden kuşatmak ve bunun için de Gürcü Boğazındaki takviye kuvvetlerimizi vaktinden önce kırabilmek için 3000 metre yüksekliğindeki Kargapazarı yaylasından Köşk ve Kösemehmet arasına inmek istemektedir. Bu suretle Deveboynu'nun 87 yıldan beri anladığı direnme zorluğunu da kırmış olacaktı.”(Kocagüney, 2015:148)

Gerçekten de bu harekât iki taraf için de kolay değildir. Ruslar IV. Kafkas Piyade Tümeninin tamamını bölgeye getirmişlerdir. Türklerin küçük keşif birlikleri ile zaman zaman aralarında çatışmalar meydana gelmiştir. Bu esnada Ruslar, büyük bir gayretle bölgede kendilerine müzahir Ermeni milisler yardımı ile 3000 metrenin üzerindeki dağlardan yol açmışlardır. Bu şartlarda yol açmaya çalışanlar en fazla 5-6 saat kadar dışarıda kalabiliyorlardı. Rus birlikleri soğuk nedeniyle nöbetleşerek bu bölgede görev yaptıklarından aralıksız bir insan seli dağlardan çıkıp inmiştir. Dağlarda korkunç bir soğuk hüküm sürerken, karın derinliği bir atlı insan boyunu geçiyordu. Üsteğmen rütbesinde bölgede kalmış olan Kocagüney bölgedeki soğuk iklimden şöyle bahsetmektedir:

“Bu dağlarda birkaç dakika duran ve gözkapagını bir an kapatan donuyordu. El ayak tutmuyor, kaşlar kirpikler ve bıyıklardan buz parçaları sarkıyordu. Böyle bir ortamda ne ses duyuluyor ne de bir söz söylenebiliyordu. Gökten kar deryaları yere iniyor, yerdekiler havaya uçuşuyordu. Öyle zamanlar oluyordu ki, gökyüzü ile yeryüzünün birleştiği ufuk çizgisini görmek mümkün olmuyordu. Kışın zoruna hiçbir can dayanmaz! Bir kuvvet orada pervasız ve korkusuz dolaşır: Azrail... Düşenlerin, çökenlerin, uykuya dalanların ruhunu kapmak için koşar, görünmeden koşar ve canını alır!”(Kocagüney, 2015:160)

Böylesine zorlu kış koşullarının yaşandığı ve Erzurum'un Ruslar tarafından işgalinde önemli bir geçiş bölgesi olan Kargapazarı Bölgesi; III. Ordu tarafından yapılan harekât planında, savunma mevzii olarak önceliğin (kuvvet çoğunluğunun) Kösemehmet Gediğine verilmesi nedeniyle savaşın başlangıcında boş bırakılmış ve Rusların bu boşluğu fark edip bölgeyi ele geçirmeleriyle, Türklerin Doğu Cephesi'nde önemli kayıpların yaşanmasına sebep olan bir mevki olarak tarihteki yerini almıştır.

## VII. Kargapazarı Muharebelerinden Sonraki Durum

Erzurum civarında Rus taarruzları başarıyla devam ederken, o güne kadar Türk Ordusunun mukavemeti sonucu yaklaşık 17 bin Rus askeri hayatını kaybetmiştir. Bunların 5 bine yakını donma suretiyle meydana gelmiştir.(Price, 1918:171)16 Şubat günü Rusların taarruzları devam ederken, Türklerin artçı birliklerinin inatçı direnişi devam etmesine rağmen, Türklerin asıl birliklerinde direniş giderek azalmış ve Türk Ordusu kuşatılmamak için Erzurum'dan çekilmeye başlamıştır. 16 Şubat 1916 günü yapılan Muharebelerde Türk birliklerinin artçıları İstanbul kapısından Erzurum'u terk ederken, aynı gün Rus birlikleri Kars kapısından Erzurum'a girmiştir.(BDHKC,

1993:113) Ordu Erzurum'dan çekilirken şehri terk etme imkânı bulamayanların gözyaşları içinde askerlerin boynuna sarıldıkları ve: "Bizi kime, hangi bıçakların altına bırakıp gidiyorsunuz?" diye ağladıkları ifade edilir.(Kocagüney, 2015:163)

Ruslar Erzurum'a saldırıya geçmeden önce uçaklarla keşif yapmışlar ve iki Rus savaş uçağı Türk birlikleri tarafından düşürülmüştür. Aslında General Yudenic, Türk birliklerinin çekilişini keşif uçakları sayesinde öğrenmiştir, ancak Rus Karargâhının hatası nedeniyle 17 Şubat tarihine kadar Türk Birlikleri etkili bir şekilde takip edilememiştir.

Erzurum Rus birlikleri tarafından ele geçirildikten sonra General Yudenic kendisine Trabzon ile Erzurum bağlantısını kesmek için yeni bir hedef belirlemiştir. Çünkü Trabzon ele geçirilirse Ruslar deniz yoluyla ikmalini buradan daha kolayca yapabilecektir.(Larcher, 2010:110)

Kafkas Valisi Grandük Nikola, geri çekilen Türk ordusunun etkisiz hale getirilmesini istemiştir. Başlangıçta 100 kilometre derinliğe gönderilen Rus kuvvetleri başarılı olamamış, Rus ordusunun lojistik desteğı yetersiz kalmış ve Türk ordusu tamamen etkisiz hale getirilememiştir. Daha sonra ilerleyen Ruslar; 23 Temmuz da Gümüşhane, 25 Temmuzda ise Erzincan'ı ele geçirmiştir. Savaş Bolşeviklerin ihtilal yapması ve Rusya'nın savaştan çekilmesi ile 1918 yılı başında sona ermiştir.

Kargapazarı Dağlarında zor koşullarda destan yaratan ve sonrasında Tunceli dâhil bölgedeki birçok muharebede cepheden cepheye koşan Erzurum Seyyar Jandarma Taburunun mevcudu ise eriyeye eriyeye 14 Temmuz 1916 tarihinde 100 askerin altına düşmüştür.(Eyüboğlu, 2016)

### **VIII. Kargapazarı Şehitliğinin Ortaya Çıkarılması**

Kargapazarı Muharebelerinde Türk birlikleri geri çekilirken geride kalan şehitlerin cesetleri dondurucu soğukta ortada kalmış, uzun süre gömme imkanı olmamıştır. Bu bölge için bu olası bir durumdur. Aziz Samih İlter, "Birinci Dünya Savaşında Kafkas Cephesi Hatıraları" isimli kitabında soğuk hava şartlarında cesetlerin durumunu şöyle anlatmaktadır:

"Hasankale'den Erzurum'a giderken Hilmi Bey diye birine rastladım. İlçe kaymakamı iken kazası Rus işgaline uğramıştı. Kapısının önünde on ceset yatıyordu. Köy evlerinin birisinin kapısını açtırdı. Odun tomrukları üzerinde üst üste istif edilmiş cesetleri gösterdi. Soğuktan taş gibi duran bu vücutlar bozulmuyor ve kokmuyordu. Bunları neden gömdürmediğini sordum. "Soğuktan kazma işlemez dedi." Öncelikle odun bulup bir gün sürekli yakıp toprağı yumuşatmak sonra kazdırmak gerekiyordu. "Ne odunum ne de toprağı kazdıracak adamım var" dedi. Böyle mezara kavuşmamış şehitleri gördüm." (İlter, 2007:121)

Kargapazarı Muharebelerinde Ruslar saldırıya geçtiğinde civar köylerdeki gençler gitmiş, yerleşim yerlerinde sadece yaşlılar kalmıştır. Yaşlılar muharebeler sona erdiğinde bölgeye girmiş ve sırtlarında taşıyarak Türk Şehitlerini bir araya

toplamışlardır. Kazım Yurdalan Erzurum'a geldiğinde, bunlar için o günün şartlarında civardaki taşlardan bir mezar yeri yaptırmış, ancak yıllar içinde mezarlar kaybolmaya başlamıştır. Yıllardır bu mezarların yerini biliyordu ancak onların da bu mezarlar hakkında pek bilgisi yoktur.



Kargapazarı Şehitliğinde bir mezar taşı

Uzun süre sadece bölgedeki çobanların bildiği mezarların yerini yıllar sonra ilk keşfeden, Erzurum'da dağ sporlarıyla uğraşan ve ömrünü bölgedeki tabyaların bulunması ve onarılmasına adanmış araştırmacı Çetin Bayram olmuştur.\*\*\*Çetin Bayram yapılan görüşmede olaya şu şekilde bir açıklık getirmektedir:

“Tam Kargapazarı'nın zirvesinden dönecektim ki, mezar taşlarını gördüm. Yakınında bir çoban çocuk koyunlarını otlatıyordu. Arabadan inip mezarlığa gittim. Çoban çocuk yanıma gelerek, yıllardır merak ettiğini ve bu mezarlığın kime ait olduğunu sordu. Mezar taşları üzerindeki Osmanlıca yazılara, gömülme yönlerine baktım ve bunun

---

\*\*\*Çetin Bayram, “Zafer ve İnanç Projesi” kapsamında dolaşırken bir dağ yolunu takip eder. Proje bölgedeki tabyalarının ortaya çıkarılması ve restorasyonu ile ilgilidir. Zor bir yoldur ve ilerlemek gerçekten güçtür. Dağın zirvesine yaklaştığında o -radaki mezar taşlarını tesadüfen görür. O sırada yanına yaklaşan civar köylerden bir çoban çocuk ,yıllardır civarında dolaştığı bu mezarlığın ne olduğunu ve hangi millete ait olduğunu sorar. Böylece mezarlar daha bir dikkatle incelenir. Çetin Bey konuyu yetkililere taşır. Daha sonra Erzurum Valisi Seyfettin Azizoğlu, beraberinde Garnizon ve Bölge Jandarma Komutanı ile birlikte, 2016 Kasım ayında bölgeye gider ve valiliğin yapmış olduğu bir proje ile de İl Kültür ve Turizm Müdürlüğüne bir anıt yapılması gündeme gelir.

daha önce bölgedeki savaflara dair yazılan kitaplarda okuduğum gibi Kargapazarı'ndaki Türk Şehitlerine ait olduğunu anladım. Çoban Çocuğa “Bunlar Türk askerlerinin mezarları.” dediğimde çocuğun gözleri doldu. Birkaç gün sonra daha kapsamlı araştırma yapmak üzere bölgeye gittiğimde mezarların başında tahta bir çubuğa asılı Türk Bayrağının dalgalandığını gördüm. O küçük çoban nereden bulduysa bir bayrak bulmuş ve bir çubuğa bağlayarak oraya dikmişti. Bu tarihten sonra da, o bayrak orada dalgalanmaya devam etti.”(Bayram, 2017)



Kargapazarı Şehitliğinde Dalgalanan Türk Bayrağı\*

Şehitliğin ortaya çıkarılmasından sonra Erzurum Valiliğinin verdiği talimatla, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından şehitlik için bir proje hazırlanır. Projede yürüyüş yolları ve olayları anlatan yazıtlar da yer alır.([www.gazetepusula.com](http://www.gazetepusula.com), 2017)

### IX. Sonuç

Ülkeler geçmişlerine geleceklerini planlamak için ihtiyaç duyarlar. Kargapazarı Muharebelerinden yıllarca önce “93 Harbi” yani 1877-1878 Osmanlı Rus Harbinde de benzer bir durum oluşmuştur ve Mehmet Arif, bu savaşa ilişkin yazdığı, “Başımıza Gelenler” isimli kitabında, 93 Harbinde de şiddetli kış koşullarında savaşıldığını belirttikten sonra, bu kış koşullarının Rusları pek etkilemediğini şöyle anlatmıştır:

---

\*Güray Alpar tarafından Kasım 2016 ayında çekilmiştir.

“Dağlarda iki metre kar varken bile Rusların harekâtı durmadı. Dağlarda askerlerini çalıştırarak yollar açtı, toplarını, erzak ve mühimmat arabalarını öyle yerden aşırıldı ki, görenler hayretler içinde kaldı. Bu gibi zorlukları kabul edip uygulamada Rusların benzeri yoktur. Harpten sonra Fransız Tarihçilerden öğrendiğimize göre, Ruslar bize karşı orduları ile savaştan önce iki sene boyunca kış mevsiminde çeşitli manevralar yaptırmışlar, askerleri ve hayvanları açıkta yatırmışlar, yol yaptırmışlar, dağlara çıkarmış, ovalara indirmiş, kısacası kış mevsiminde mümkün olabilecek tüm zorluklara askerlerini ve subaylarını alıştırmışlar.”(Mehmet Arif, 2016:369-70)

Aynı şekilde 93 Harbinde, Rusların Pasinler istikametinde Kargapazarı Dağlarında Kösemehmet ve Toy köyleri bölgelerinde dağlar üzerinde yollar açtığından bahsedilir ki (Mehmet Arif,489), bu da tarihi bilmemenin ve iyi değerlendirememenin ne gibi sonuçlara neden olacağına önemli bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu savaşta, Ahmet Muhtar Paşa'nın Seraskerlik Makamına 4 Aralık 1877 tarihinde gönderdiği mesajda, “Toy Köyü ile Kösemehmet köyü arasındaki dar geçitlerin tutulması gerektiğini” belirtmesine rağmen, 15 gün sonra Ruslar bu gedikten bir yol açıp, toplarını Erzurum Ovasına indirmişlerdir.(Mehmet Arif, 478)Böyle bir olayın yaşanmasına ve ders alınması için bir kitapta yazılı hale getirilmesine rağmen, neden Kargapazarı dağlarından Rusların aşabileceğinin düşünülmediği de Türk Askeri Tarihi açısından değerlendirilmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarih, onu araştırmak yanında tarihi buluntulara sahip çıkmak ve yaşanan olayları iyi anlamayı gerektirir. İnsanlar milli gayeler için mücadele ederken, geleceğe yönelik herhangi bir beklenti içerisine girmezler, önemli olan geride kalanların onları hatırlamalarıdır.Erzurum çevresinde gerçekleşen muharebeler, özellikle de Kargapazarı Muharebeleri ve bu muharebelerde Jandarmanın Birliklerinin rolü ile ilgili çok az bilgi ve belge bulunmaktadır. Doğudan Erzurum'a gelen iki ana istikametten birisi Tortum, diğeri ise Pasinler istikametidir. Rusların kuvvetle savunulan Erzurum Müstahkem mevkiğine doğrudan taarruz etmek gibi bir niyetleri yoktur ve cephenin zayıf tarafından geçerek ovaya inmeyi düşünmüşlerdir. Plan başarılı olduğunda zaten müstahkem mevkiye kuşatılacak ve kendiliğinden düşmüş olacaktır.

Türklerin aksine Ruslar tarihi iyi incelemişler ve Pasinler istikametinden taarruzların Erzurum civarındaki kuvvetli savunma nedeniyle güçlüklerle ilerlediğini ve başarı şansının düşük olduğu sonucuna varmışlardır. Bu nedenle dikkatlerini, Türklerin Erzurum savunma planına dâhil etmediği,Kargapazarı dağlarına çevirmişlerdir. Planları; Kargapazarı Dağlarını aşmak ve Tortumdan gelen istikameti kuvvetlendirmek suretiyle, Dumlulu üzerinden Erzurum'daki Türk Ordusunun gerisine düşerek, buradaki Türk III. Ordusunu tamamen kuşatmaktır. Her ne kadar plan başarılı olmuşsa da, Kargapazarı'nda Erzurum Seyyar Jandarmanın Taburunun III. Ordu Birlikleriyle omuz omuza verdiği mücadele sonucunda, öldürücü kış koşullarında kısıtlı teçhizat ve malzeme ile düşmana direnilmiş, geciktirilmiş ve böylece III. Ordu kuşatılmaktan imha olmaktan kurtulmuştur.Harp tarihinde fazla dikkat çekmeyen Kargapazarı



muharebesinin ve burada Türk Ordusuna kazandırılan kıymetli zamanın, Türk Kurtuluş Savaşına kadar uzanan etkileri de büyük olmuştur. I. Dünya Savaşında Doğu Cephesinde Erzurum'a karşı Rusların taarruzları esnasında yaşanan Kargapazarı Muharebelerinin ve Türk Ordusunun yanında bölge halkı ile birlikte savaşan Seyyar Jandarma Birlikleri'nin destanlaşan mücadelelerinin bir parça da olsa ortaya çıkarılması harp tarihi açısından büyük bir kazanım olacaktır.

### **Kaynaklar**

- Açıkmeşe, İ. (1993). *Cumhuriyetin 70. Yılında Jandarma Genel Komutanlığı*, Ankara, Türk İdare Dergisi.
- Allen, W.D.E. ve Muratoff P. (1966). *1828-1921 Türk Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi*, Ankara, Genelkurmay basımevi.
- Alpar, G. (2013). "Güvenliğin Sağlanmasında Bir Kolluk Kuvveti Olan Jandarmanın Geçmişten Günümüze Rollü ve Dünyadaki Konumu", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Ankara, Jandarma Okullar Komutanlığı Yayını, Mayıs 2013.
- Alyot, Halim (2008). *Türkiye'de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*, Ankara: Kozan Matbaası.
- Baydar, M. Ç. (2010). "Erzurumlu Komitacıların Bir Numarası Kazım Yurdalan", 22 Nisan 2010, tyb. org.tr (Erişim Tarihi: 04 Nisan 2017).
- Bayram, Ç. (2017), Kendisiyle 30 Mart 2017 tarihinde yapılan mülakat.
- Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu*, Kls.2950, E.D:H14, Y.D:H32, Fih:49. Tarih.:11/11/1331 (24/01/1916).
- Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu*, Kls.2950, E.D:H14, Y.D:H32, Fih:89.Tar.:13/11/1331 (26/01/1916).
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi, 3 üncü Ordu Harekatı*, Ankara, Genelkurmay Başkanlığı yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1993, 2 cilt.
- Çakmak, F. (2005). *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi*, Ankara, Gnkur. ATASE ve Gnkur. Denetleme Başkanlığı Yayınları.
- Çakmak, F. (2010). *Büyük Harpte Şark Cephesi Harekâtı*, (Yay.haz. Ahmet Tetik), İstanbul.
- Doğanay, H. (1988). *Erzurum'un Genel Coğrafi Özellikleri*, Ankara, Erzurum Belediyesi Kültür Yayınları.
- Erzurum Araştırmaları Web Sitesi, *Kazım Yurdalan*. 19 Kasım 2013. (Erişim Tarihi: 04 Nisan 2017).
- Eyüpoğlu, İ. (2009). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Bir İttihatçı Kazım Yurdalan*, Erzurum.

- Eyüpoğlu, İ. (2016). “Bayburt Jandarma Tabur Komutanlığı ve Kop Dağı Savunması (Mart-Temmuz 2016)”, *Atatürk Dergisi*, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum, 2016.
- Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi, *Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu*, Klasör 1487, Dosya 2/27 Fihrist 1-6.
- Harp Akademilerinin 120. Yılı* (1968). İstanbul, Harp Akademisi yayını.
- İlter, A. S. (2007). *Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi Hatıraları*, (Yay.haz. Zekeriya Türkmen- Elmas Çelik), Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara.
- Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi, Türk Harp Tarihinde Jandarma*, (2002), C.I., C.II, (Yay. haz. Ahmet Çermeli- Halil Atabey), Ankara, J.Gn.K.lığı Yayınları, Jandarma Matbaası.
- Kocagüney, V. (2015). *Erzurum Kalesi ve Savaşları*, (Ed. Mehmet Dağıstanlı), Erzurum, Er-Vak Yayınları.
- Koparan, N. (2007). *Türk Jandarma Teşkilatı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Küçükkuşurlu, M. (2015). *Aziziye'nin Son Şahitleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Larcher, M. (2010). *Kafkas Harekâtı*, Çev. Cem Kapyalı, İstanbul.
- Maslovski, K. (2010). *Kvinitadzo'nun Yayınlanmamış Hatıralarından*, (Haz. Caucasian Battlefields), Newyork,Cambridge University Press.
- Mehmet Arif, *Başımıza Gelenler*, (Yay. haz. Yahya Kemal Taştan), Ankara, Akçağ Basım Yayım.
- Price, M. P. (1918). *War and Revolution in Asiatic Russia*, London: George Allen and Unvin Ltd.
- Türkmen, Z. (2003). “XX. Yüzyıl Başlarında Batı Anadolu'da Eşkîya ile Mücadelede Osmanlı Kolluk Kuvvetlerinin Faaliyetleri”, *Askeri Türk Araştırmaları Dergisi*, Ankara, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını.
- www.gazetepusula.net, (Erişim Tarihi:2 Nisan 2017).